

6. Педагогическая летопись. Мнение о преподавании древних и новейших иностранных языков. Мнение старшего учителя Черниговской гимназии о преподавании иностранных языков по методе А. Аршаницина // Воспитание. – 1860. – Т. 7. – С. 61–64.

7. Попова Е.Г. Культурологические функции изучения иностранных языков в отечественной гимназии, вторая половина XIX-начало XX вв. : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Общая педагогика, история педагогики и образования” / Е.Г. Попова. – М., 1999. – 208 с.

8. Розвиток вітчизняної компаративістики вченими Педагогічного відділу Харківського університету кінця XIX-початку XX століття (Додатковий матеріал до курсу “Порівняльна педагогіка”) / [укл. Л.М. Коваленко]. – Х., 2001. – 32 с.

9. Фармаковский В. Натуральный метод преподавания иностранных языков / В. Фармаковский // Образование. Педагогический и научно-популярный журнал. – 1894. – № 3. – С. 265–276.

10. Труды Педагогического общества ХИФО. – Х. : Тип. Губерн. Правления, 1893. – Т. 5. – Вып. 1. – С. 2–9.

ЖИДКИХ Т.М.

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ КОНЦЕПЦІЇ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Освіта – одна з найважливіших умов існування й сталого розвитку сучасної цивілізації. Темпи змін соціальної, економічної й виробничої сфер активності людини такі, що за час життя їй доводиться кілька разів змінювати напрям і зміст діяльності. Вирішення проблем, які виникають при цьому, пов'язують з ідеєю неперервної освіти, яка виступає як нова парадигма мислення людини, що затверджує її прагнення до постійного збагачення особистісного потенціалу, професійних можливостей відповідно до ідеалів культури, моральності, професіоналізму, повноцінної самореалізації в житті.

У своєму розвитку ідея неперервної освіти пройшла ряд етапів, причому перехід до кожного з них супроводжувався спробою переосмислення поняття неперервної освіти. Кожний етап характеризується певними формулюваннями, теоретичним рівнем, тому визначення етапів розвитку концепції неперервної освіти становить великий інтерес.

Дослідження різних складових неперервної освіти містять праці А. Владиславлева, Б. Вульфсона, А. Даринського, Р. Дейва, М. Згуровського, Н. Ничкало, В. Онущкіна, В. Осипова, С. Сисоєвої, О. Тонконової, Е. Фора.

Винятково важливе значення для дослідження проблем неперервної освіти мають праці з філософії освіти В. Андрущенко, Б. Гершунського, І. Зязюна, М. Кузьміна, Ф. Кумбса, В. Лутая та ін.

Вивчення стану наукової розробки означеної педагогічної проблеми свідчить, що періодизації історії розвитку концепції неперервної освіти присвятили свої дослідження багато вчених. Ми пропонуємо зробити екскурс до джерел ідеї неперервної освіти й розглянути найбільш значні, на наш погляд, спроби визначення етапів розвитку концепції неперервної освіти.

Мета статті – розкрити підходи до періодизації історії розвитку концепції неперервної освіти

Ідея навчання протягом усього життя зустрічається в учених Індії й Китаю, знаходить відображення в гуманістичних поглядах Я.А. Коменського, що викладені у відомій праці “Пансофія”. “Оскільки людина є продуктом соціального середовища, який постійно перебуває в розвитку, то процес навчання в розумінні пізнання супроводжує її, доки вона живе” [3, с. 16]. Ідея неперервної освіти сформульована І.В. Гете, який писав: “Наші попередники могли задовольнятися тим рівнем освіти, який вони здобували у своїй молодості, але, що стосується нас, то ми повинні знову приступати до навчання кожні п’ять років, якщо не прагнемо відстати від життя” [3, с. 17].

Одна з перших спроб систематизувати періоди розвитку концепції неперервної освіти належить В. Онушкіну [8, с. 68–69]. Поклавши в основу аналізу трактування сутності феномену й хронологічний аспект, автор виділяє чотири етапи. На першому етапі (50-ті – початок 60-х рр. ХХ ст.) вивчення проблеми неперервної освіти трактувалася як освіта дорослих з метою компенсації недоліків шкільної освіти або як поповнення знань у зв’язку з вимогами життя. На другому етапі (60-ті рр. ХХ ст.) – як підвищення кваліфікації для більш ефектвної участі людини у виробництві. На третьому етапі (кінець 60-х рр. ХХ ст.) – неперервну освіту стали вважати необхідністю для здобуття кваліфікації, необхідної для роботи в різних галузях. Нарешті, на четвертому етапі (середина 70-х рр. ХХ ст.) робиться наголос на освіті, що сприяє адекватній адаптації до життя в сучасному суспільстві.

Цікаву спробу періодизації історії неперервної освіти зробила російська вчена О. Тонконога. Вона визначила три етапи: перший – до середини 60-х рр. ХХ ст., коли неперервна освіта ототожнюється з післяшкільною освітою дорослих; другий – із середини 60-х – до початку 70-х рр. ХХ ст., коли неперервна освіта розглядається як цілісна система освіти в умовах науково-технічного прогресу й суспільно-економічних змін. І нарешті, третій етап – початок 70-х рр. – 90-х рр. ХХ ст., коли починаються спроби уніфікації теорії, однозначного тлумачення сутності неперервної освіти. При цьому автор наголошує, що немає чіткого визначення сутності неперервної освіти, а саме поняття як у зарубіжній, так і вітчизняній педагогічній літературі трактується неоднозначно [9].

Безсумнівно, викликають інтерес спроби періодизації історії розвитку концепції неперервної освіти, здійснені В. Осиповим [7].

На думку В. Осипова, у 50–60-ті рр. ХХ ст. починається перша стадія розвитку сучасних концепцій неперервної освіти – констатувальна [7, с. 37], коли приходить розуміння того, що неперервна освіта – це щось інше, відмінне від створених “дискретних” форм освіти, що вона зводиться й до самоосвіти, навіть систематичної (А. Гартунг, Дж. Кідд та ін.) [3, с. 6]. Неперервна освіта розглядається як проблема освіти дорослих, її призначення вбачається в компенсації

недоліків попередньої підготовки або в поповненні знань у зв'язку з новими вимогами життя, професії.

Проте обмеженість такого підходу була швидко усвідомлена, що виявилось в появі точки зору на неперервну освіту як систему, яка органічно поєднує професійну освіту дорослих із загальною освітою. Мета цього підходу – не тільки “пристосування” до професії, а й створення підстав для успішної адаптації до життя в постійно змінному суспільстві, поліпшення якості життя.

В. Осипов вважає, що наближення трактування неперервної освіти до її гуманістичних джерел – суть другої стадії в становленні концепції неперервної освіти – феноменологічної (друга половина 60-х – початок 70-х рр.) [7, с. 44–45]. Тут у центрі уваги – людина, якій слід створити оптимальні умови для розвитку здібностей протягом усього її життя (А. Корреа, П. Лангранд, П. Шулк, та ін.) [10; 13; 15]. При такому розумінні втрачає значення традиційний поділ життя людини на періоди навчання, праці та професійної дезактуалізації, і на перший план виходить така проблема, як інтеграція індивідуальних та соціальних аспектів неперервної освіти. На цій стадії вперше використовується в матеріалах ЮНЕСКО сам термін “неперервна освіта” (1968 р.), а після публікації доповіді комісії під керівництвом Е. Фора (1972 р.) “Учитися бути” (“Learning to be”) [13], ухвалено рішення ЮНЕСКО, в якому неперервна освіта визнана “керівною конструкцією” для нововведень або реформ освіти в усіх країнах світу.

Уточнення основних понять, цілей, факторів, шляхів і умов реалізації неперервної освіти – суть наступної стадії – методологічної (Р. Дейв, А. Кроплей, Е. Фор та ін.) [12; 11; 13]. На цій стадії велику увагу було приділено виробленню концептуальних характеристик неперервної освіти, здійснено спроби створення концептуальних моделей, у рамках яких розглядалися: співвідношення освіти дітей і освіти дорослих, загальної й професійної освіти, питання про перебудову навчальних програм.

Своєрідним підсумком цієї стадії розробки проблеми став перелік ознак, визначений Р. Дейвом, і характерний для неперервної освіти:

- 1) тривалість періоду навчання (весь життєвий цикл);
- 2) розуміння освітньої системи як цілісної, що включає дошкільне виховання, основне, післяшкільне, повторне й паралельне навчання, що поєднує й інтегрує всі його рівні та форми;
- 3) горизонтальна інтеграція: будинок – сусіди – соціальне середовище – суспільство – світ праці – засоби масової інформації – рекреаційні організації, культурні, релігійні тощо; між досліджуваними предметами; між різними аспектами розвитку людини (фізичними, моральними, інтелектуальними тощо) по ходу окремих етапів життя;
- 4) вертикальна інтеграція: між окремими етапами освіти (дошкільною, шкільною, післяшкільною); між різними рівнями й предметами всередині окремих етапів; між різними соціальними ролями, реалізованими людиною на окре-

мих етапах життєвого шляху; між різними якостями розвитку людини (якостями “позачасового” характеру, такими як фізичний, моральний, інтелектуальний розвиток тощо);

- 5) універсальність і демократичність освіти;
- 6) можливість створення альтернативних структур для здобуття освіти;
- 7) узгодження загальної й професійної освіти;
- 8) навчання в умовах різних поколінь (у родині, у суспільстві);
- 9) удосконалення вмінь учитися;
- 10) стимулювання мотивації до навчання;
- 11) створення відповідних умов і атмосфери для навчання;
- 12) полегшення зміни соціальних ролей у різні періоди життя;
- 13) пізнання й розвиток власної системи цінностей;
- 14) підтримка й поліпшення якості індивідуального та колективного життя шляхом особистого, соціального й професійного розвитку;
- 15) системність принципів для всього освітнього процесу [12, с. 14–25].

З точки зору В. Осипова, формування основних уявлень про неперервну освіту, її ознаки дала можливість перейти до наступної стадії розвитку концепції (друга половина 1970-х – початок 1980-х рр.) – теоретичної екламписії й конкретизації [7, с. 65], коли створюються основні ланки системи неперервної освіти (Ф. Кумбс, Б. Суходольський та ін.) [5; 16]. У багатьох країнах докладаються значні зусилля для надання можливостей для навчання людей різного віку протягом усього їхнього життя.

У цей період у різних країнах з’являються такі нові форми освіти, як продовжена освіта (continuing education – англ.) й освіта, що відновлюється (resurgent education – англ.) тощо. Вони, власне, являли собою різноманітні форми підвищення кваліфікації й загальноосвітнього рівня дорослого населення. Ці форми організації навчання давали можливість зайнятим на виробництві людям або продовжити свою освіту, або відновити її, чергуючи періоди роботи та навчання. Багато дослідників і практичних працівників освіти в ці роки визначили форми навчання в неперервній освіті.

Своєрідність розвитку неперервної освіти в 1970–1980-ті рр. полягала в тому, що, з одного боку, існували різноманітні визначення, ідеї, гіпотези неперервної освіти, які, на превеликий жаль, так і не перетворилися на струнку, закінчену й узвичасну концепцію, розроблену теорію функціонування та розвитку, а з іншого – у багатьох країнах починалися практичні кроки з упровадження елементів системи неперервної освіти в уже діючі системи й сфери освіти. Ці кроки були спрямовані на те, щоб:

1. Поширити період навчання на весь життєвий цикл людини.
2. Забезпечити систематичне, регулярне здобуття, відновлення знань, умінь і навичок, у яких людина відчуває потребу у зв’язку зі зміною навколишньої дійсності.

3. Кінцевою метою навчання була самореалізація кожної людини.
4. Сприяти тому, щоб підвищувати рівень мотивації індивіда до постійного, самостійного навчання.
5. Залучати в процес навчання людей усі види й форми навчання: формальну, позаформальну та неформальну освіту.

В. Осипов вважає, що взаємозв'язок, єдність теоретичних і практичних аспектів неперервної освіти – суть стадії практичного застосовування концепції неперервної освіти, що триває до сьогодні. На цій стадії уточнюється й саме уявлення про принципи неперервної освіти, визначення цього поняття. Характерною рисою цієї стадії розробки концепції неперервної освіти є її орієнтованість на майбутнє, поява спроб узгодження нововведень з тенденціями бурхливого розвитку різноманітних суспільних потреб і ускладнення всіх аспектів сучасного життя.

Ми поділяємо думку Т. Десятова [2], який вважає, що здійснити чітку періодизацію історії неперервної освіти, яка охоплювала б усі хронологічні й сутнісні ознаки цього явища, можна за умови об'єднання знань і досвіду спеціалістів з ряду країн, де проводяться дослідження в галузі компаративної педагогіки. Цінність періодизації історичного розвитку неперервної освіти значно зростає, якщо розкрити не тільки поліпшення якості, а й умови, за яких відбувається діалектичне поєднання ідеї старої парадигми з новою, що істотно збагачує й доповнює нову парадигму неперервної освіти.

Слід зазначити, що вітчизняні дослідники підключилися до розробки концепції неперервної освіти на стадії практичного застосовування. У 1986 р. було поставлено завдання створення єдиної системи неперервної освіти. У практиці неперервної освіти на той час була тенденція до розмитої просвітницької діяльності лекторіїв, “народних університетів” тощо, або ця практика редукувалася до конкретних напрямів освітньої діяльності, де поряд з формальними спробами розвинути систему неперервного ідейно-політичного виховання й освіти створювалися конкретні системи неперервної освіти та підвищення кваліфікації (наприклад, розробка систем типу “школа – педвуз – школа” в галузі неперервної педагогічної освіти).

Ідея неперервної освіти набула поширення у вітчизняній теорії та практиці освіти, незважаючи на помітну декларативність, лозунговий характер, вплинула на розвиток педагогічного мислення. Ми погоджуємося з точкою зору Г. Кузнецова, що “сучасна неперервна освіта має діяти як єдиний комплекс на основі субординації всіх ланок освіти, взаємозв'язку та координації її установ, що постійно розвивається й надає кожній людині можливість підключитися до освітнього процесу на будь-якому етапі її життя. Це забезпечується, насамперед, наступністю всіх структурних елементів системи на основі затверджених єдиних освітніх стандартів, взаємним доповненням різних форм навчання” [4].

З перших років розбудови національної системи освіти в програмних і концептуальних матеріалах наголошувалося на необхідності створення неперервної освіти. Так, у Державній національній програмі “Освіта” (Україна XXI століття) [1] ще в 1993 р. зазначалося, що держава має створити умови для задоволення освітніх і професійних потреб громадян, надання кожному можливостей постійно вдосконалювати свою освіту, підвищувати професійний рівень, оволодівати новими спеціальностями.

У Національній доктрині розвитку освіти (2002 р.) цей напрям розвитку освіти представлено широко. Зокрема, наголошено, що метою державної політики є “глобалізація, зміна технологій, перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, утвердження пріоритетів сталого розвитку, інші властиві сучасній цивілізації риси зумовлюють розвиток людини, що є головною метою, ключовим показником і основним важелем сучасного прогресу. В Україні має забезпечуватися прискорений, випереджальний інноваційний розвиток освіти, а також повинні створюватися умови для розвитку, самоствердження та самореалізації особистості протягом життя” [6].

Розробка в Україні проблематики неперервної освіти вирізняється гостротою, пов’язаною зі змінами в житті суспільства в умовах переходу до ринкових відносин, соціокультурною ситуацією, у якій професійна гнучкість і мобільність не зводяться тільки до виробництва діяльності людини, а постають і як соціальна, і як особистісна проблема та безпосередньо відображаються в освітній сфері. Особливого значення набувають соціально-практичний і науково-прикладний підходи неперервної освіти, що спрямовані на її гуманізацію, переорієнтацію зі знеособлених потреб держави або відомств на освітні потреби людини, включення освітнього процесу в контекст соціального та виробничого життя людини, її особистісного зростання.

Висновки. Отже, неперервна освіта вже є не лише одним з аспектів освіти та перепідготовки, а перетворюється на вона стає основоположний принцип освітньої системи й участі в ній особистості впродовж усього неперервного процесу її навчальної діяльності.

Неперервна освіта є не тільки соціально-педагогічною системою, що характеризується певними структурними особливостями, функціональними зв’язками та технологіями навчання, а й специфічною складовою всього суспільного організму, у якому освіта виконує завдання соціалізації індивіда, формування, підтримки та розвитку його здібностей, умінь і навичок суто професійного й загальнокультурного характеру.

Література

1. Державна національна програма “Освіта” (Україна XXI століття). – К. : Райдуга, 1994.
2. Десятов Т.М. Тенденції розвитку неперервної освіти в країнах Східної Європи (друга половина XX століття) : монографія / Т.М. Десятов ; [за ред. Н.Г. Ничкало]. – К. : АртЕк, 2005. – 472 с.

3. Зязюн І.А. Неперервна освіта як основа соціального поступу / І.А. Зязюн // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. – К. : Вид. центр НТУ “ХПІ”, 2001. – Ч. 1. – С. 15–23.
4. Кузнецов Г. Науково-методичні та соціально-педагогічні аспекти безперервної освіти в контексті Болонського процесу / Г. Кузнецов, Т. Калюжна // Вища освіта України. – 2006. – № 1 (19). – С. 75–79.
5. Кумбс Ф.Г. Кризис образования в современном мире. Системный анализ / Ф.Г. Кумбс. – М., 1970.
6. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. Проект. – К. : Шкільний світ, 2001. – 16 с.
7. Осипов В.Г. Социально-философский анализ современной концепции непрерывного образования / В.Г. Осипов. – Ереван, 1989.
8. Теоретические основы непрерывного образования / [под ред. В.Г. Онушкина]. – М. : Педагогика, 1987. – 208 с.
9. Тонконогая Е.П. Педагогические проблемы непрерывного образования взрослых / Е.П. Тонконогая // Проблемы непрерывного образования в современных условиях социального прогресса и НТР. – М., 1981. – Ч. II.
10. Correa A. Permanent Education and Adult Education in Brasil / A. Correa. – Rio de Janeiro, 1973.
11. Copley A.I. Lifelong Education: A Stocktaking / A.I. Copley. – Hambourg, 1979. – P. 29.
12. Dave R. Lifelong Education and School Curriculum / R. Dave. – Hamburg : VIE, 1973.
13. Learning to be. The world of Education Today and Tomorrow. – P. : Unesco ; L : Harrap, 1972.
14. Lifelong Learning. A Symposium on Continuing Education / [ed. by F. Jessup]. – Oxford, etc. : Pergamon Press, 1969.
15. Shulka P. Life – long Education / P. Shulka. – New Delhi : Orient Longman, 1971.
16. Suchodolski B. Permanent Education and Criativity Structures, Content : Method and Techniques of Suchodolski / B. Suchodolski. – Paris : UNESCO, 1982. – 222 p.

ІГНАТЬЄВА А.І.

ОСНОВНІ ВІХИ ЖИТТЯ ТА НАПРЯМИ ГРОМАДСЬКО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Я. П. РЯППО

У контексті розвитку сучасної освітньої галузі інтерес становить період першої третини ХХ ст., який позначився активізацією процесів самоусвідомлення української нації, ініціативами в управлінні системою освіти, упровадженням інновацій у структуру та зміст навчання, появою альтернативних педагогічних течій. Серед громадських діячів помітною є постать Яна Петровича Ряппо – учителя, викладача, історика освіти, громадського та політичного діяча, який у 20-ті рр. ХХ ст. брав участь у розробці й упровадженні в практику українського варіанта освітньої системи.

Окремі аспекти просвітницької діяльності педагога висвітлено в навчальних посібниках з історії педагогіки за редакцією С.О. Сисоєвої та І.М. Соколової. Аналіз деяких педагогічних переконань Я.П. Ряппо подано в науковій